

“Kadının Yaşam Döngüsünde Toplumsal Baskının Oluşturduğu Yıkım”

TURKISH A: LITERATURE (SL) EXTENDED ESSAY

“Sezen Ünlöner’in Kıymetli Şeylerin Tanzimi isimli eserinde kadının yaşam döngüsünde deneyimlediği baskı hangi figürler üzerinden işlenmiştir?”

Kategori: Kategori 1

Mayıs 2022

Sözcük Sayısı: 3977

İçindekiler

Giriş	3
Nazlı	6
Gülendam	9
Sevim	13
Sonuç	17
Kaynakça	19

Giriş:

Tüm bireylerin hayatında farklı evreler bulunur ve bu evreler genellikle çocukluk, gençlik ve orta yaş olarak ayrılabilir. Bahsedilen evrelerde her bireyin deneyimleri farklı olsa da özellikle “kadınların” deneyimlerinin benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bu benzerliğin temel nedeni baskıya bağlı tekrarlanan davranış desenleridir. Baskı, her bireyin farklı düzeylerde maruz bırakıldığı bir kavramdır ve bireyin maruz kaldığı baskının şartlarına, amaçlarına, ortama ve kişilere bağlı olarak evrensel bir sorun olarak kabul edilebilir. Özellikle kadın hayatında, yaşam döngüsünde, baskı neredeyse her evrede kadının karşısına çıkar. Sezen Ünlüönen’in *Kıymetli Şeylerin Tanzimi* isimli yapıtında da bu evreler Nazlı, Gülendam ve Sevim figürleri üzerinden işlenmiş, özellikle bilinç akışlarıyla karakterlerin yaşantıları ve içsel muhakemeleri okuyucuya aktarılmıştır. Sezen Ünlüönen’in bilinen eserlerinden bir diğeri *İmtiyaz yahut Cici Kızlar İçin Bir Roman*’da da aile ve baskı gibi temalara değinmiştir bu nedenle iki eser arasında işlenen toplumsal sorunlar bakımından benzerlikler bulunduğu söylenebilir. Sezen Ünlüönen yaptığı bir röportajda aileyi “varlığı bir dert yokluğu yara” olarak betimlemiştir. Bundan yola çıkarak aileden gelen baskı temasının eserlerinde önemli rol oynadığı düşünülebilir (Sanat Kritik,2021). Yapılan araştırmalara göre Sezen Ünlüönen’in yapıtlarının baskı temasına yoğunlaşarak incelendiği bir tez bulunamamıştır. Yapıt olarak *Kıymetli Şeylerin Tanzimi*’nin seçilmesinin temel nedeni, ön plana çıkan üç belirgin kadın figürü bulunmasıdır. Nazlı, Gülendam ve Sevim bu üç ana karakteri oluşturmakta ve her biri kadının yaşam döngüsünde farklı evreleri temsil etmektedir. Eserde Nazlı çocuk, Gülendam genç, Sevim orta yaşlı bireyler olarak bulunmaktadır.

İnsan hayatında, belleğinde en çok yer tutan evrelerden biri çocukluktur. Bu zaman diliminde çocuk etrafını tanır, ailesini anlamaya başlar, olaylara nasıl tepki verileceğini öğrenir. Bu tepkilere toplumsal değerler; tabular, önyargılar, kültür ve kültürel kimlik gibi kavramlar

dahildir. Değerler; ailelerin bıraktığı birer iz, toplumun bir tür “imzasıdır”. Birey çocukluk çağlarında bu izlerle yaşamayı öğrenir. Fakat bu iz bireyin seçkisi değildir. Baskı bu evrede “bireyin iyiliği için” isimli nedenlerin arkasına saklanılarak uygulanır. Bir çocuğun sağlığını korumak, temel ihtiyaçlarını karşılamak gibi nedenlerle uygulanan baskı gerekli olmasına rağmen; çocuğun düşünce sistemini kontrol altına almak, kendi prensiplerini çocuğa aşılacak amaçlı uygulanan baskılar negatif baskı olarak kabul edilebilir. Buna bağlı çocukluk evresinde geçirilen süreçler bireyin düşünce sistematüğını temelden etkilediğı için, birey hayatının geri kalanında ailesinden öğrenilmiş davranışları sergiler; bu deneyim düşünce gelişimi konusunda belirleyici özellik taşır. Belleğinde baskıcı ve önyargılı bilgiler taşıyanlar barındırdıkları negatif özellikleri ilerideki toplumlara dağıtır ve bir kısır döngüye girmiş olunur. Birey bu evrenin sonunda bahsedilen bu “toplum imzasının” aslında herkeste olduğunu fark eder ve bu noktadan itibaren bir sonraki evreye, gençlik yıllarına geçer.

Bu yıllar çoğunlukla üniversiteye gidilen, çalışılan ve hayatla ilk kez yüz yüze gelinen yıllardır. Bu dönemde bireylerin ihtiyaçları da çocukluk evresine göre farklılık gösterir. Arkadaş ortamı ve toplum tarafından bireyin nasıl görüldüğü, onaylanıp onaylanmadığı gibi faktörler bireyin çevresine karşı duyduğu sorumluluk, onaylanma isteğı ve yetebilme duygularının tatmin edilmesinde önemli roller taşır. Bireyin sıkıntıları ve hayatındaki önemli noktalar genellikle “dünyevi” olarak tanımladığımız kavramlardır. Buna dış görünüşü, ekonomik sıkıntıları ve hayatını devam ettirme çabası dahildir. Bununla birlikte birey-toplum mücadelesini başlamış olur. Bahsedilen kavramlar bireyin topluma göre yerleştirildiğı kalıpla ilgilidir. Bu kalıpta, bireyin ailedeki rollerine, sorumluluklarına ve kişinin toplum ideallerine uygun olup olmadığına karar verilir. Gençlik yıllarında bireyin temel çatışması tabular, toplum ve yazılı olmayan kurallardır. Birey bu noktadan itibaren toplumdaki yerini, verilmiş görevlerini anlamış; baskının hayatında yönlendirici özellikler taşıdığını idrak etmiştir.

Bu idrak ile beraber geçilen evre “orta yaş” evresidir. Bu evrede birey, hayatını belirli bir düzene oturtmuştur. Etrafında uygulanan baskının farkında olmakla beraber, harekete geçme ve direnme isteği içindedir. Bu dönemde genellikle evlilik ile ilgili çatışmalar, ve rol dağılımındaki eşitsizlikler meydana gelir. Gençlik yıllarının “dünyevi” sıkıntılarına zıt olarak bu dönemde beliren temel sıkıntılar “içsel” ve “bireyle ilgili” sıkıntılardır. Orta yaş döneminde önemli bir diğer konu da evliliğdir. Evlilik toplumlarda belli bir yaştan sonra bazı durumlarda bireye direkt olarak ifade edilerek bazen de gizlice bireyden beklenen bir karardır. Çoğu toplumda “kız isteme” geleneğinin bulunması da bu duruma kanıt olarak gösterilebilir. Babanın rızası alınıp evlilik gerçekleştiğinde ise kadının yepyeni bir mücadelesi başlamakta, çekirdek aile ve geniş aile ayrımı yaşanmaktadır. Çekirdek aile kadın, kocası, ebeveynleri, çocuğunu içerir. Geniş aile ise kadın, kocasının ailesi, ailesinin akrabaları gibi kişi sayısı olarak çekirdek aileye kıyasla daha büyük bir kurumu belirtir. Temel kavram “baskı” olduğundan çekirdek aileden geniş aileye evlilik yardımıyla geçildiğinde baskı uygulayan sayısı artmakta, kadın ile ilgili söz hakkı olan kişi sayısı ve beklentilerde de artış görülmektedir. Bu toplu baskı bireyi zaman zaman yormakta ve “isyankâr”, “depresif” bir ruh haline itmektedir. Etrafındaki bu baskıya şahit olan kadın, “uyumlu ve zararsız halinden” çıkmak zorunda kalmaktadır çünkü kurtuluşun tek yolunun bu olduğu kanısına varmaktadır. Bu evrenin sonunda tepki verebilen kadın, hayatıyla ilgili kendine ait kararlar almakta, özgürleşme imkanına sahip olmaktadır. Bu farkına varış ve harekete geçişle beraber evreler tamamlanmakta, döngü sonlanmaktadır.

Yapıtın incelemesi her bir evre için bahsedilen temel noktalar göz önünde bulundurularak kronolojik şekilde işlenecektir. Çalışmanın temel amacı baskının bireylere etkilerinin araştırılması ve her bir bireyin deneyiminin öbüründen nasıl farklılaştığı veya nerede ortak duyguların yaşandığının analizi edilmesi, buna bağlı “baskı” toplumsal sorununa değinilmesidir.

Nazlı:

Nazlı'nın eser içerisindeki yaş olarak en küçük karakter olmasına karşın olaylarla ilgili sahip olduğu “çocuk” bakış açısıyla yaptığı yorumların ve düşüncelerin; eser içerisindeki diğer olguları okuyucuya daha objektif bir açıdan sorgulama görevi gördüğü söylenebilir. Nazlı bahsedilen baskı döngüsünün başladığı evreyi temsil eder. İnsanın, kadının anne karnından itibaren dünyaya bırakılışı; dış dünyayla, toplumla, kurallar ve tabularla, aileyle ilk tanışmasını simgeler. Eser içerisinde Nazlı karakterinde de bu tür toplumsal sorunlara karşı sorgulamalar ve anlam arayışlarıyla birçok yerde karşılaşılabilir. Nazlı, çoğunlukla gözlem yapan bir karakter olmakla birlikte, ailesinin temel sorunlarına, ailenin diğer üyelerine kıyasla en fazla dikkat eden bireylerden biri olduğu söylenebilir. Nazlı'nın bu gözlemci karakteristik özelliği, eser içerisinde birçok çözümlemede etkili olabilmektedir.

Nazlı'nın eserindeki yerine kanıt olarak, bilinç akışları ve düşünürken oluşturduğu mantıksal düzen örnek verilebilir. Nazlı'nın olaylara karşı çocuk bakış açısıyla, objektif, fikirlerine filtreleme yapmayan bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Nazlı ile kitap içerisinde ilk tanıştığımız yer annesinin kısaca Nazlı'dan bahsetmesi ve ardından Nazlı'nın bilinç akışlarının yaşandığı bölümdür. Bu bölümde, “*Evde köpek beslemek istiyorum, ... Annanem hayvanın evde ne işi var diyor. Gelip bebeklerinin üstüne, ... çişini yapsa hoşuna gider mi diyor, ... Onu tüyü her yere dökülür, sonra o tüyler ağzına kaçar, midene oturur, ur olur... içinde ur ağacı çıkar....*” (Ünlüönen, s.18) Düşüncelerini okuyucuya aktaran Nazlı'nın bir tür yakınma içinde olduğu söylenebilir. Yazar burada “benzetme” tekniğiyle okuyucuya baskı temasını aktarmıştır. Anneanne, Nazlı'nın anlayabileceği şekilde korkutma kavramını objeleştirerek “ur ağacı olur” gibi benzetmelerle Nazlı'nın bilincine ulaşip onu uyarmayı amaçlamıştır. Bu bölümde baskıyla ilişkilendirilebilecek kavramlar, “toplumsal anksiyete” ve tehlikeli davranışlardan bir tür uzaklaştırma tekniği olan “korkutma” kavramlarıdır. Her toplumda kültürel bir miras olduğu gibi “paradigma” mirası da bulunmaktadır. Bu mirası sahiplenip sahiplenmemek bireyin kararı

olmakla beraber, toplumun dayatmalarıyla bazı düşüncelerin dışına çıkmak ve kuralları çiğnemekten korkmak, bu baskıya verilen normal bir tepki olarak düşünülebilir. Bu alıntıda Anneanne figürü Nazlı'yı, muhtemelen kendisinin de çocukken korkutulduğu gibi korkutma, kontrol altına alma çabasıyla mantık dışı temellendirmelerle ikna ettiği görülmektedir. Bu "korkutma" mirasının anneanne tarafından neden kabul edildiği de incelenebilecek bir konudur. Burada karşımıza çıkan bir diğer nokta ise "baskının amaçlarıdır". Baskıyı temel alarak düşündüğümüzde bireye yüklenen baskı özellikle Nazlı'nın yaşında bireyler için, "iyiliğini düşünerek" veya koruma amaçlı olabilmektedir. Bireyin yanlış yapmasını önleme de bu amaçlara dahil olmakla birlikte bireyi yeni deneyimlerden arı koyduğu için bir yandan da bireye yapılabilecek en kötü davranışlardan biri olduğu düşünülebilir. Alıntıda Nazlı'nın ailesinin onun iyiliğini düşünerek bazı konularda baskıladığı ve ailesine miras kalan toplumsal anksiyetenin Nazlı'ya da aşılana çalışıldığı görülmektedir.

Nazlı'nın daha kadın hayatının evrelerinin başında olmasına karşın maruz kaldığı bir diğer baskı da cinsiyet ayrımı, topluma ait dini baskı ve var olan tabularla ilgilidir. Bir önceki paragrafta bahsedilen bölümün devamında eniştesinin Nazlı'yla Allah ile ilgili konuştuğu görülür. Bu konuşmada eniştenin anlatımına göre Allah "*çok uzun boylu baba gibi bir adam*" olarak tanımlanır ve Nazlı'nın bu dominant figürden etkilenip korktuğu görülür. Enişte figürünün Allah'ı "adam" olarak tanımlaması ve onun sonsuz gücünü anlatıp bu gücünün nedenini var olabilecek maskülen özelliklerle temellendirmesi, Nazlı'nın maruz kaldığı cinsiyet ve rollerle ilgili baskıya örnektir. Nazlı'nın bu duruma yorumunda bu kadar güçlü, kudretli olabilecek tek şeyin "erkek" olması gerektiğini kabullendiği söylenebilir. Buna ek olarak Nazlı, Kuran kursuna giden arkadaşlarından bahseder ve arkadaşları baş örtüsü taktığı için onlara aferin dendiğini duyup "*bana da afferim deseler keşke*" (Ünlüönen, s.19) der ve bildiği kadarıyla Müslümanlıktan bahseder. "*Yani eşedüenlayile başlayan bişey söylemek lazım ben tam söyleyemiyorum o yüzden de ölünce cehennemde yanıcam diye korkuyorum*" (Ünlüönen,

s.19) cümlesinden de anlaşılacağı gibi Nazlı'yı ailesi, bazı inanç sistemlerine itmiş ve Nazlı'nın yaşının anlamaya yetmeyeceği konularda onu sınırlandırmış düşünce sistemine bir tür "bloke" işlemi yapmıştır. Kadınların ve diğer tüm bireylerin küçük yaşta yaşadığı bu tür korkular ve baskılar, ileriki dönemlerde hayatın, çevrenin dinin, hatta bir yaratıcının bile anlamlandırılmasında özgür düşünceyi yok ettiği için, bu tür baskılar "topluma uygun" insan yaratma mottosundan kaynaklanmaktadır. Topluma uygun insan, yaşı ilerledikçe sorgulamayacak, düzeni bozmayacak ve sorun yaratmayacaktır. Toplumdan gelen bu tür baskıların yanı sıra aile içinde rol dağılımı ve dominant karakterlerin belirlenmesi de bireyin küçük yaştan itibaren hayat görüşünü önemli ölçüde etkilemektedir. Nazlı'nın babasıyla ilişkisi de bu noktada incelenmesi gereken bir konudur. Nazlı babasıyla ilgili hislerini paylaştığı bir bölümde "*....babamın karşısında sesim kısılıyor benim, bir de karnım ağrıyor azıcık, o yüzden önceden hazırlanıp öyle konuşsam daha mı iyi olur kesin.*" (Ünlüöner, s.19) der. Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi Nazlı ailede erkek figürü dominant görmekte ve bir yanlış yapma korkusu içinde olduğu belirtilmektedir. Eser içerisinde diğer hiçbir figürle ilgili "*karnı ağrıyacak*" ve "*konuşmaya hazırlanması gerekecek*" kadar çekindiği ve korktuğu görülmektedir. Nazlı buna ek olarak öğretmeninin, babasına ondan "*akıllı kız*" olarak bahsetmesini de bir tür baskı olarak algılar ve "*Bi de beynimi büyütücem ki bana akıllı kızım desin*" (Ünlüöner, s.19) der. Burada Nazlı'nın ailesindeki erkek dominant figüre karşı ne kadar yetersiz hissettiği ve onayı için elinden geleni yaptığı gözlemlenmektedir. Ataerki toplumlarda, bu kadın psikolojisi için alışlagelmiş bir düşünce tarzı olduğundan Nazlı'nın kadının hayat boyunca maruz kalacağı baskı döngüsünü başlattığını söyleyebiliriz.

Bundan sonra kadının hayatında; küçüklüğünden anımsadığı kurallar, öğrenilmiş korkular ve sınırlar, çocuklukta maruz kalınan baskı, belirleyici birer faktör olacaktır.

Gülendam:

Kadın'ın döngüsü, baskıyla savaşı, gençlik yıllarıyla devam etmektedir. Gülendam yapıtın en belirgin ve mücadeleci karakterlerinden biridir. Babasıyla yaşayan, bir yandan da yarı zamanlı çalışan genç bir kızdır. Onun da hikayesinin belirli kısımlarında baskıyı net ve yoğun olarak hissettiği görülmektedir. Çoğu toplumda anne, çekirdek aile içerisinde önemli bir rol oynamakta ve birçok toplumda belirli görevlerle bağdaştırılmaktadır. Buna, çocuklarla ilgilenmek, yemek yapmak, evdeki özellikle de erkek bireylerin ihtiyaçlarını ve isteklerini karşılamak dahil edilebilir. Gülendam'ın hayatında “anne” kavramının önemli rol oynadığı söylenebilir, çünkü hayatında yaşadığı farklı türlerde baskıların hepsi bir noktada birleşerek “anne yoksunluğuna” çıkar. Gülendam küçük yaşta annesi tarafından terk edilmiştir ve babasıyla yaşamaktadır. Yalnız kaldıklarında, Gülendam evin sorumluluğunu almış ve annesinden beklenmesi gereken birçok görevi üstlenmiştir. Bu görevi üstlenmesinin nedeninin, çevresinden gelen baskıyı içselleştirmesi olduğu düşünülebilir. Toplum baskısı, ailevi baskı ve bireyin hissettiği “yetersizlik” duygusu bu durumda bireyi farklı sorumluluklar almaya, topluma ve ailesine kendini kanıtlamaya çalışmaya yönlendirdiği görülmektedir. Bu noktada yapıt içerisindeki diğer kadın figürlere benzer olarak bireysel ve toplumsal baskı temaları öne çıkar.

Gülendam'ın kitap içerisinde ilk karşımıza çıktığı bölüm mağazada çalışırken yaşadığı düşünce akışından bahsedildiği bölümdür. Kitabın genelinde karakterlerin düşünceleri, yorumları ve bakış açıları çoğunlukla bilinç akışı yöntemiyle anlatılmıştır. Bu okuyucuya duyguların ve olguların aktarımını kolaylaştırma amaçlı bir yazar tercihidir ve okuyucuda bir “günlük” okuyormuş hissi oluşturmaktadır. Bu bölümde bir mağazada çalışırken müşterilerin yakınmalarını dinlemektedir. Müşteriler kıyafetlerin kalıplarının dar olması, yeterince renk seçeneği olmaması gibi durumlardan yakınmakta, bu tür sıkıntıların Gülendam'ın hayatına ne kadar uzak kavramlar olduğu vurgulanmaktadır. Gülendam'ın düşünce akışı, eve giderken

Vapuru yakalaması gerektiği, iş yüzünden ne kadar yorulduğu, okul harçlığını çıkarmak için daha ne kadar çalışması gerektiğini hesaplamaktadır. Buna ek olarak “*Gülendam arkadaşlarıyla gittiği bir yerde tadını, adını öğrenmek için paraya kıyıp o şemsiyeli bardaklardan sipariş etmeye kalksa, bir şeyleri yanlış telaffuz eder, yudumları boğazını dizilir, ne gerek var.*” (Ünlüönen, s.22) cümlesinden de anlaşılacağı gibi Gülendam’ın maddi sıkıntılar çekmekte ve sınıf farkı kavramını net şekilde deneyimlemekte olduğu söylenebilir. Gülendam’ın etrafının ondan çok farklı insanlarla çevrili olduğu, onlara göre daha maddi, daha hayati dertlerinin olduğu anlaşılabilir. “*Akşam yatmadan azıcık İngilizce baksın. Erasmus’la Avrupa’ya gidebilse. Bayramda ikramiye olacaktı. Kışlık bot alır.*” (Ünlüönen, s.22) ifadesi de temel ihtiyaçları konusunda sıkıntıda olduğu ve imkanlarıyla zor idare etmekte olduğunu belirttiği düşünülebilir. Erasmus’la gitme isteği, yaşadığı hayattan bir “ayırılma” isteğini ifade etmekte, kendini geliştirmek için bir fırsat istemekte olduğunu gösterdiği söylenebilir. Gülendam’ın yaşam tarzı bakımından etrafındaki diğer karakterlerle farklılık ve benzerlik gösterdiği noktalar bulunmakta, bu durum eser içerisindeki olayların yorumlanmasında önemli ölçüde katkı sağlamaktadır. Gülendam’ın eser içerisinde sürekli olarak mücadele içinde olduğu ve bu mücadeleyi hem kendiyse hem toplumla yaşamaktan yorulduğu anlaşılabilir. Gülendam’ın mücadelesini daha ayrıntılı açıklamaya yarayacak ve bu noktada bahsedilebilecek bir sorunsal “cici kız sendromu” dur. Cici kız sendromu, çoğunlukla ataerkil toplumlarda meydana gelen ve ailedeki az dominant bireylerin, (kız çocukları gibi) aileye sorun çıkarmayacak şekilde ve olabilecek en sessiz sakin biçimde, tamamen ailenin onayını alarak, aileye uygun bir insan olarak yaşayıp, hayatından birçok şey kaybetme, baskıyı kabullenme durumudur. Cici kızlar günümüz toplumunda birçok yerde karşımıza çıkmakta ve giderek yaygınlaşmaktadır. Cici kızlar genellikle, ortamda dominant erkek birey bulunduğunda geri çekilir, bir amaç için çalışıp, uğraşıp başardığında övgüyü kabul etmeyen veya kendine layık

görmeyen, hayat sahnesinde fazla bulunmak istemeyen bireylerdir (Budak, 2021)¹. Gülerdam'da da Cici Kız Sendromu olduğu düşünülebilir. Gülerdam toplum tarafından, arkadaş çevresi tarafından onaylanmak istemekte ve topluma uygun birey olup “isyan” ve “öfke” gibi sıcak duyguları içinde yaşamakta, Cici kızlığından ödün vermemektedir. Eserde bahsedildiği üzere çok çalışan, hayatını az, yetersiz imkanlarla devam ettirebilme becerisine sahip bir bireydir. Gülerdam'ın eser boyunca verdiği mücadele ödüllendirilmemiştir. Gülerdam buna ek olarak etrafına, arkadaşlarına, ailesine tüm mücadelesini “azmış” veya “kolaymış” gibi göstererek cici kız sendromunun en belirgin belirtilerinden birini göstermektedir. Bu sendromun temel nedeni ise toplumun davranışları kategorizasyonundan kaynaklanmaktadır. Eğer kız çocuğu sessiz, sakin ve sorun çıkarmıyorsa “aferin” hak eder. Erkek çocuğu ise saldırgan ve isyankarsa, öfkesini gösterip etrafındakileri baskılıyorsa “aferin” hak eder. Erkek olmak temel olarak dominantlıkla bağdaştırılırken, cici kızlar sorun çıkarmama ve geri planda kalmayla bağdaştırılır. Toplumda taraflı ayrıştırılan bu davranış türleri, bireyin toplumdan ve ailesinden onay alma çabasıyla kişiliğini değiştirmesine yol açmaktadır. Cici kız sendromu hem bireysel hem toplumsal olarak incelenmesi gereken bir sorunsal olmakla beraber, Nazlı'nın hikayesine benzer olarak cinsiyete bağlı baskının da gözlemlendiği bir diğer olgudur. Cinsiyete bağlı baskı Gülerdam'ın hikayesinde ayrıntılarda bile gözlemlenebilmektedir. Gülerdam sabahları babasına kahvaltı hazırlamayı, bulaşıkları yıkayıp temizlik yapmayı kendisine görev edinmiştir. Gülerdam'da bulunan “hizmet etme” isteği de ona yüklenen rolleri yerine getirme isteği ve hem kendisine hem topluma “yeterli” bir birey olma çabasının altını çizmektedir. Buna rağmen Gülerdam'ın yurtdışına kaçma isteğiyle, çevresini toplumu fark etmekte olduğu ve bu gerçeklerle yüzleşmek yerine kaçma isteği içinde olduğu söylenebilir. Fakat bu durum Gülerdam'ın paradigmasını negatif değerlendirmek için yeterli değildir çünkü Gülerdam'ın bu sancılı süreçle beraber hem romantik ilişkilerinde hem

---

¹ • Budak, B. (2021) Cici Kız Sendromu: kadınların en büyük sorunu

de bireysel muhakemelerinde bir anlamlandırma çabası ve değişim de getireceği öngörülebilmektedir. Gülendäm eserin sonunda düzenini bozarak yurtdışına gitmiş ve “fark etme” aşamasının üzerine “değişim” aşamasını da başlatmıştır. Gülendäm’in hikayesinden de anlaşılabilceği gibi fark etmek değişimi başlatan en önemli faktörlerden biridir.

Kadınların çevresindeki baskıyı ve onu çevreleyen düşünceleri yavaş da olsa anlamaya başladığı, bu gençlik dönemi, hayat döngüsündeki son dönemlerden biri olan orta yaşa geçişte; kümülatif deneyim birikimi bakımından önemli nitelikler taşımaktadır.

Sevim:

Döngünün devam ettiği bir diğer figür de Sevim'dir. Bu bölümden itibaren orta yaş dönemine geçişe tanık oluruz ve bu dönemde bireylerin tutum ve davranışları önceki iki döneme göre farklılık gösterir. Sevim karakterinin; cinsiyetine, ailedeki rolüne, kültürel ve toplumsal değerlerine bağlı olarak "baskı" teması için belirgin bir karakter olduğu varsayılabilir. Sevim, eser içerisinde Nazlı'nın annesi ve Fırat'ın eşidir. Burada çekirdek aile ve geniş aile kavramlarının ayrımı önem taşımaktadır çünkü bu iki tür ailede Sevim'e yapılan baskı farklı yollarla ve farklı nedenlerle meydana gelmektedir. İlk olarak bahsedilen bu çekirdek ailede dinamikler; figürlerin seçimleri, bakış açıları ve duyguları doğrultusunda farklılık göstermektedir.

Çekirdek ailede baskı uygulayıcı kişi olarak Fırat figürü önem taşımaktadır. Fırat'ın eşi Sevim'den belirli beklentileri bulunmaktadır, fakat Sevim'in bu beklentileri karşılayamadığı hatta karşılamak istemediği görülmektedir. Yapıtta Sevim'den bahsedilen ilk kısımda kızı Nazlı'nın doğum anı anlatılır ve daha sonra Sevim'in tekrar hamile kaldığı, bebeğini düşürdüğü ve bu durumun ona yaşattığı karışık duygulardan bahsedilir. Bu bölümde Sevim ve ailesinin ilişkisi, iletişimsizlikleri, ailenin kısıtlayıcı yönü aktarılır. Hamile kalmak bile başlı başına hassas bir meseleyken, düşük yaptıktan sonra Sevim'in öz bakımına dikkat etmemesi, umursamaz olması, "depresif" ruh hali, bozuk kabul edilebilecek psikolojisi çekirdek ailesinden, Fırat'tan, gelen "sert" sözler ve tepkilerle eleştirilmiştir. Bu tepkiye karşın Sevim'in bir bakıma toplum/aile baskısı nedeniyle arayamadığı hakkını aramak, karşı bir tepki göstermek için kendince iç monologlar geliştirdiği söylenebilir. Bu noktada kadının döngüde "direnişe" geçtiği söylenebilir. Döngü, Gülendam ile birlikte "fark etme" aracılığıyla "değişim" aşamasına girilerek başlamıştır. Devamında Sevim'in pasif direnişiyle, saldırgan olmasa bile karşı çıktığı "kabullenmediği", direndiği gözlemlenmektedir. Buna ek olarak iç monologlarda; *"İçimden deli gibi küfür etmek geliyor ama nasıl edilir bilmiyorum galiba"* (Ünlüönen, s.29) gibi ifadelerle

Sevim'in içinde sıkışıp kalmış hakkını arama isteği ve öfkesi, cici kızlıktan küçük adımlarla da olsa çıkışı görülebilir *“Fırat komodinin üzerine para bıraktı. “çık biraz gez kendine bir şeyler al açılırsın” dedi, harçlığımı aldım. Ortada daha sorun çıkaracak ne var değil mi?”*(Ünlüönen,s.29) cümlesiyle de Sevim'in çekirdek ailesinde maruz kaldığı baskının amacı açıklanabilir. Fırat'ın amacı Sevim'i bu tür manipülasyonlarla onu “sergilenebilir” veya “bakılabilir” bir kadın haline getirmeye çalışmaktır. Özellikle doğum sonrasında kadınların hem psikolojik hem fizyolojik bakımdan yorgun dönemler geçirdiği, sağlık sıkıntıları çektiği bilinmekte, hatta bu dönem “lohusalık” olarak adlandırılmaktadır (Keane, 2003)². Kadın erkeklere göre yeterince kadın olmadığı bu dönemde, düzeni bozacak, söz dinlemeyecektir, bedeniyle ilgili kararların toplum tarafından alınmasına izin vermeyecektir. Bu düşünceyi destekleyici olarak Sevim'in bu iç monoloğu düşünülebilir: *“Sabah kalksam kuaföre gitsem,...en yumuşak en seksi iç çamaşırlarımı giysem yine tam bir kadın olur muyum?”*(Ünlüönen,s.29-30). Bu monologda “retorik soru” tekniği kullanılarak Sevim'in, ailesinin “kadın” tanımına tepkisi ve bu tanımlamayı kabul etmediği gözlemlenmektedir.

Geniş ailenin baskısı ise daha farklı nedenlerden kaynaklanmaktadır. Geniş aile tarafından söylenmiş ve bu baskıyı en belirgin açıklayan ifadelerden bazıları *“bencil kadın, oturmuş neler düşünüyor seninle ilgilenmek yerine”* ve *“Kadınlığından utan. Ne biçim kadınsın sen? Kadın dediğin İstanbul gibi olmalı, fethi zor, fatihi tek.”*(Ünlüönen,s.29) ifadeleridir. Burada geniş ailenin kadından beklentisinin “rolünü unutmaması” olduğu söylenebilir çünkü Sevim eser içerisinde her “eksik” hareketinde geniş ailesi tarafından eleştirilmiştir. Buna ek olarak Sevim'in kıvranımlarının bencillik olarak görülmesi, bireyin toplumdaki rolünden çıkma ve kendiyile ilgilenme ihtiyaçlarının bir “lüks” gibi gösterilmesi yine toplum baskısının birey hayatını şekillendirici özelliğine örnekler olarak gösterilebilir. Sevim kendi duygularını yaşamaya cesaret etmekte, bunu sözle ve açık olarak belirtmese de bu bölümde ifade edilen

---

² Keane, M. (2003) “puerperium”

“bakımsız” ve “depresif” görünümüyle toplum tarafından yetersiz bir anne, yetersiz bir eş ve “kadın” olarak bile kabul edilmediği belirtilmekte, ötekileştirilmektedir. *“Kız ben evlenmek istemiyorum dedi... artık bu vakitten sonra ben bu aileye laf getirmem diye zorla evlendirdin. Aile reisliği nasıl oluyormuş gösterdin.”*(Ünlüönen, s.59). İfadesi de bu duruma ek olarak Sevim’in yaşadığı hayatında söz hakkının neredeyse hiç bulunmadığı ve bir aile kurmasının bile toplum baskısıyla geliştiği düşünülebilir. Burada çekirdek ailenin geniş aileye etkisi de incelenebilmektedir. Çekirdek ailede kadının, geniş aile için bir tür hazırlık süreci geçirdiği söylenebilir. Çekirdek ailede Sevim’in durumunda olduğu gibi evlenmeye hazırlanılır ve cinsiyete bağlı baskı burada uygulanır. Evlilik gerçekleşip geniş aileye geçiş yapıldığında ise çok geçir çünkü kadın çoktan birkaç role sahip olmuştur: anne, eş, gelin... Buradan itibaren geniş aile kadından rollere uymasını bekler ve uymadığında baskı uygulamaktan çekinmez. Sevim’de ve birçok kadında bulunan kayınvalideyi, yeni geniş aileyi memnun etme çabası da bu rol dağılımında rolünü sahiplendiğini gösterme isteği, çekirdek aileden aldığı “terbiyenin” bir tür dışavurumudur. Sevim’in eser içerisindeki en belirgin mücadelelerinden biri de Nermin Hanımlardır. Nermin hanım, Sevim’in annesidir ve Sevim’in karakteri, bakış açısı, yaşantılarıyla ilgili belirleyici bir rolü vardır. Sevim bebeğini düşürmüş, psikolojik olarak zor zamanlar geçirmekte fakat akrabaları tarafından negatif yorumlara maruz kalmaktadır. *“Kafasız kız, “aldıracağım bu çocuğu” diye tutturmuştu.”*(Ünlüönen,s.54) cümlesiyle, kadının bir birey olarak hayatıyla ilgili verdiği, Nermin Hanım’ın paradigmasına uymayan bu kararın “kafasızlık” olarak adlandırılması, Sevim’e duyulan saygı ve anlayışın aile içindeki bireyler tarafından umursanmadığını belirttiği söylenebilir. Bir bakıma da ailesinin kendi fikirleri Gülendamların bireysel kararlarının önüne geçtiği söylenebilir. Burada da “rollere” uymayan bireyin ötekileştirilmesi, duygu ve düşüncelerinin ciddiye alınmama durumu ile karşılaşmaktadır.

Bununla beraber geniş aile gibi aile kurumlarının, büyük toplumun bireye daha yakın hali, bireyin kararları üzerinde daha fazla söz hakkı olan bir “küçük toplum simülasyonu” görevi gördüğü düşünülebilir. Bu durumun bireylerin kişilik gelişimi ve seçimlerinde kısıtlayıcı ve sınırlayıcı bir pozisyonda olduğu görülmektedir. “Kadının rollerinin” toplum tarafından belirli kategorizasyonlarla kabul edildiği, bu ayrımlar yapılırken; kadının istekleri, ruh hali, yaşantıları, hayat bakış açısı, ve öncelikleri düşünülmeden toplumsal roller dayatılarak topluma göre “ideal” bir aile oluşturulmaktadır.

İdeal aile, ulaşılması zor bir olgu olmakla beraber özellikle geniş ve çekirdek ailelerde farklı baskı metotlarla uygulandığı veya ulaşıldığı düşünülmektedir. Yapıtta Fırat’ın ideali; dış görünüş bakımından uygun, ev işleriyle ilgilenen, “yerini bilen” kadındır. Geniş ailenin ideali; rollerini bilen, ailesine saygılı, fazla tepki vermeyen “cici kızlardır”. Tüm bu ideallere uyması gereken ve bu ideallere uymadığında da yargılanacak tek kişi ise Sevim’dir.

Buna bağlı olarak eser içerisinde kadın hayatındaki baskı temasının incelenmesinde son evre Sevim ile bitmektedir. Kitabın sonunda eşinden boşanan Sevim’in, çevresinde barınan baskıya bu sefer oldukça net bir tepki gösterip Nazlı ile başlayan bu uzun döngünün sonunu, “kendi” seçimleriyle getirdiği söylenebilir.

Sonuc:

Sezen Ünlönen'in Kıymetli Şeylerin Tanzimi isimli eserinde; Nazlı, Gülendam ve Sevim kronolojik olarak baskının kadınların hayatındaki evrelerde nasıl belirildiğini temsil eden figürlerdir. Nazlı, döngünün başını “çocukluk” yıllarını temsil eder ve hikayesinde belirgin olarak ailesi ve toplumun ona bazı düşünce sistemlerini aşlamaya çalıştığı, din ve ideal davranışlar gibi konulara sert yaklaşımlara maruz kaldığı görülmektedir. Nazlı'nın etkilendiği baskı türünün amacı “koruma” amaçlı olup; bu baskının yer yer amacına ulaşamadığı ve bunu yerine birey üzerinde (özellikle yönlendirilmeye açık bir çocuk üzerinde) ne kadar kalıcı ve belirgin etkileri olduğu gözlemlenmiştir.

Gülendam ise döngünün “gençlik” yıllarını temsil eden ve “dünyevi” sıkıntıları olan bir birey olarak bahsedilmiştir. Hem toplumdaki kabul görmek istemekte hem kendini yetersiz görmekte hem de buna ek olarak ekonomik ve sosyal olarak zorlu süreçlerden geçmektedir. Gülendam'ın döngüsünü başlatan en önemli olay ise; evdeki görevleri, sosyal çevresindeki görevleri, bir kadın olarak görevleri, ondan beklenenleri fark etmesidir. Buna ek olarak sancılı dönemler atlatması, “annenin”, kadının, bireyin toplumdaki yerini sorgulaması gibi çeşitli deneyimler geçirmesi yine baskıya bağlı olarak yaşadığı zorluklardan bazılarıdır. Bu deneyimlerle yapıtta bir sonraki evreye geçilmiştir.

Bu evrede Sevim'e, yani “orta yaş” evresine geçiş yapılır. Burada Gülendam'ı anlatan bölümde bahsedilen cici kızıdan eser kalmaz çünkü bireyin maruz kaldığı baskı bu sefer hem çekirdek aile hem geniş aileden gelmekte, baskı uygulayan kişi sayısı, görüş sayısı artmakta ve buna ek olarak bireyin “kişiliğini”, “özgürlüğünü” (eğer var olduysa) kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalıp, harekete geçme ve tepki verme isteği içinde olduğu görülmektedir. Sevim “protestosunu” ilk başlarda pasif şekilde, depresif ruh haliyle, ailesine, Fırat'a karşı tutumuyla yapmış olsa da; yaşadığı baskının ona içsel yansımalarını fark edip bu duruma tepki olarak eser sonunda Fırat'tan boşanmış, aktif bir tepki göstermiş, ve döngüyü böylece bitirmiştir.

Toplumda hepimize yüklenmiş roller bulunmaktadır ve bunlara uymamız çevremizden beklenmektedir. Bu çalışmada baskı kadın özelinde incelenmiş olsa da evrensel bir sorun olduğu için dil, din, cinsiyet ayırmaksızın herkese farklı ölçülerde farklı metotlarla uygulandığı söylenebilir. Baskının toplumlara ve gelecek nesillere yıkıcı etkilerinin nedenlerinden en önemlisi; bireyi her anlamda kısıtlamasıdır. Toplum tarafından zihinsel olarak kısıtlanmış bir bilinç özgür düşünemez. Özgür düşünce ise bir bireyi diğerinden ayıran, farklılık yaratan en önemli faktördür. Bu baskının altında ezilen bireyler ve toplumların gelişmesi beklenemez. Eğer bireylere toplumun ideallerine göre görev tanımlamaları yapılır, eleştirilirse; gelecek nesillerde mutsuz bireylerin var oluşuna zemin hazırlanmış olunur. Bu mutsuz neslin içsel karmaşalarının nedeni de “toplum imzasını” silmemiş olmaktan kaynaklanır. Fakat, bu deneyimler yaşanırken birey sorgulamış, direnmiş ve kendisine uygulanan baskıda toplumsal değer ve önyargıların önemini, amacı ve etkilerini anlayabilmişse imzayı silme olanağı bulmuş demektir.

Sonuç olarak baskı, her toplumda karşımıza çıkan bir kavram olup, yanlış amaçlarla, yanlış metotlarla uygulanıp toplumlarda ve bireylerde büyük çöküşlere çatışmalara yol açabilecek bir durumdur. Günümüzde tanık olduğumuz şiddet, toplum içi çatışmalar, aile içi anlaşmazlıklar ve dezavantajlı, yetersiz imkanlara sahip bireylerin maruz kaldığı adaletsizlikler, eşitsizlikler, haksızlıklar temelinde baskı ve baskının dağıttığı kontrolsüz şiddetten kaynaklanmaktadır. Bunun gibi negatif sonuçlar doğuran baskılar toplumlarda var oldukça bahsedilen evrensel sorunların çözülmesi zorlaşmaktadır. Buna temel çözüm ise toplumun “kontrolcü” özelliklerini bir kenara bırakıp; bireyi dil, din, ırk, cinsiyet veya sahip olduğu düşünülen roller bakımından ayırmaması, ötekileştirmemesi bireyi olduğu gibi kabul etmesi ve saygı duymasından geçmektedir. Bunu başaran toplumlarda çatışma, şiddet, adaletsizlik ve buna benzer birçok evrensel sorunun azalması beklenmektedir.

Kaynakça:

- Sanat Kritik, 2021, <https://sanatkritik.com/soylesi/sezen-unluonen-her-insan-gibi-gercekci-her-roman-karakteri-de-bir-ailenin-urunu-bu-aileden-de-kimi-olumlu-kimi-olumsuz-seyleri-miras-almis-oluyor/>
- Cici kız sendromu: kadınların en büyük sorunu, Beyhan Budak, Youtube, 21/11/2021, <https://www.youtube.com/watch?v=mCt7gK6ZEEw> ,
- "puerperium." Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health, Seventh Edition. 2003. Saunders, an imprint of Elsevier, Inc 22 Feb. 2022 <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/puerperium>
- Ünlüönen, Sezen, Kıymetli Şeylerin Tanzimi, İletişim Yayınları,2018.
- Ünlüönen, Sezen, İmtiyaz Yahut Cici Kızlar İçin Bir Roman